

ОХОРОНА ПРАЦІ В ГАЛУЗІ, ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ

*Укладач – старший викладач безпеки життєдіяльності, д. т. н.
В. В. Дудник*

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Охорона праці в галузі, цивільний захист та інтелектуальна власність» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки спеціальності «Публічне управління та адміністрування».

Предметом початкової дисципліни є вивчення факторів виробничого середовища, організаційно-технічних і санітарно-гігієнічних умов, у яких здійснюється трудова діяльність людини, а також системи правових заходів щодо виконання правил вимог безпеки, виробничої санітарії та охорони праці, набуття здатності орієнтуватися в основних методах і системах забезпечення техногенної безпеки, обґрунтовано вибирати відомі пристрої, системи та методи захисту людини і природного середовища від небезпек; вміння оцінювати сталість функціонування об'єкту господарювання в умовах надзвичайних ситуацій та обґрунтовувати заходи щодо її підвищення; вміння обґрунтувати та забезпечувати виконання комплексу робіт на об'єкті з попередження виникнення надзвичайних ситуацій, локалізації та ліквідації їх наслідків; вивчення змісту і особливостей системи правової охорони, захисту та розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.

Міждисциплінарні зв'язки: дисципліна «Охорона праці в галузі, цивільний захист та інтелектуальна власність» як комплексна дисципліна базується на теоретичних положеннях природничих наук – вища математика, фізика та соціальних наук – соціологія, психологія, право, а також таких дисциплін, як «Основи екології», «Безпека життєдіяльності», «Основи охорони праці».

1. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни є формування у майбутніх фахівців умінь та компетенцій для забезпечення ефективного управління охороною праці та поліпшення умов праці з урахуванням досягнень науково-технічного прогресу та міжнародного досвіду, а також в усвідомленні нерозривної єдності успішної професійної діяльності з обов'язковим дотриманням усіх вимог безпеки праці у конкретній галузі. Формування у здобувачів вищої освіти здатності творчо мислити, вирішувати складні проблеми інноваційного характеру й приймати продуктивні рішення у сфері цивільного захисту (ЦЗ), з урахуванням особливостей майбутньої професійної діяльності випускників, а також досягнень науково-технічного прогресу. Ознайомлення здобувачів вищої освіти з основами інтелектуальної власності і спрямування їх на оволодіння знаннями і вміннями щодо оформлення прав власності, їх захисту, комерціалізації, оцінювання та управління.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни є збереження здоров'я і працездатності працівників у виробничих умовах конкретних галузей господарювання через ефективне управління охороною праці та формування відповідальності у посадових осіб і фахівців за колективну та власну безпеку. Передбачає засвоєння здобувачами вищої освіти новітніх теорій, методів і технологій з прогнозування надзвичайної ситуації (НС), побудови моделей їхнього розвитку, визначення рівня ризику та обґрунтування комплексу заходів, спрямованих на відвернення НС, захисту персоналу, населення, матеріальних та культурних цінностей в умовах НС, локалізації та ліквідації їхніх наслідків. Забезпечення інтелектуального і соціального розвитку особистості через вивчення основ правових та економічних аспектів інтелектуальної власності.

1.2. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми у здобувачів вищої освіти мають бути сформовані наступні елементи компетентності:

знання:

- міжнародних норм в галузі охорони праці;
- основних законодавчих та нормативно-правових актів з охорони праці;
- основних вимог до побудови і функціонування системи управління охороною праці;
- сучасних методів дослідження і аналізу ризиків, загроз і небезпек на робочих місцях та виробничих об'єктах;
- порядку розслідування нещасних випадків на виробництві і профзахворювань;
- порядку відшкодування потерпілим на виробництві;
- методів та інструментів моніторингу НС, побудови моделей (сценаріїв) їх розвитку та оцінки їх соціально-економічних наслідків;
- інтерпретування новітніх досягнень в теорії та практиці управління безпекою у НС;
- положення законодавчих та нормативно-правових актів з цивільного захисту при виконанні виробничих та управлінських функцій;
- методики розробки і впровадження превентивних та оперативних (аварійних) заходів цивільного захисту;
- умов проведення ідентифікації, дослідження умов виникнення і розвитку НС та забезпечення скоординованих дій щодо їх попередження на ОГ відповідно до своїх професійних обов'язків;
- інтерпретування новітніх досягнень в теорії та практиці управління безпекою у НС;
- основних елементів систем інтелектуальної охорони інтелектуальної власності в Україні та за кордоном;
- порядку набуття прав на об'єкти промислової власності, авторського права та суміжних прав, а також нетрадиційні об'єкти права інтелектуальної власності;
- нормативно-правового забезпечення у сфері розпорядження та захисту майнових прав інтелектуальної власності.

вміння:

- впроваджувати організаційні і технічні заходи з метою поліпшення безпеки праці;
- при виконанні виробничих та управлінських функцій враховувати положення законодавчих і нормативно-правових актів з охорони праці;
- організовувати діяльність виробничого колективу з обов'язковим урахуванням вимог охорони праці;
- здійснювати управління діями щодо запобігання виникненню нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві;
- визначати коло своїх обов'язків за напрямом професійної діяльності з урахуванням завдань з ЦЗ;
- обирати і застосовувати методики з прогнозування та оцінки обстановки в зоні НС, розрахунку параметрів уражальних чинників джерел НС, що контролюються і використовуються для прогнозування, визначення складу сил, засобів і ресурсів для подолання наслідків НС;
- приймати рішення з питань ЦЗ в межах своїх повноважень;
- якісно навчати працівників ОГ з питань ЦЗ, надавати допомогу та консультації працівникам організації (підрозділу) з практичних питань захисту у НС;
- оцінювати стан готовності підрозділу до роботи в умовах загрози і виникнення НС за встановленими критеріями та показниками;
- контролювати виконання вимог цивільного захисту в організації;
- працювати з нормативно-правовими актами в сфері інтелектуальної власності, застосовувати їх при набутті, охороні та захисті прав інтелектуальної власності;
- проводити патентний пошук та патентні дослідження з використанням патентної інформації та документації у відповідності до державних стандартів в сфері інтелектуальної власності;
- оформляти документацію, необхідну для набуття прав на об'єкти промислової власності та авторського права;

– проводити оцінку права інтелектуальної власності у відповідності із державною нормативною базою;

– складати ліцензійні договори на передачу прав промислової власності.

способи мислення: теоретичне і практичне, творче.

професійні, світоглядні і громадські якості: здатність до вирішення професійних задач діяльності, пов'язаних з забезпеченням безпечних і нешкідливих умов праці; попередження аварій на виробництві; здатність до ефективного використання положень нормативно-правових документів в своїй діяльності; володіння основними методами збереження здоров'я та працездатності виробничого персоналу; недопущення виникнення надзвичайної ситуації; здатність захистити права інтелектуальної власності.

морально-етичні цінності: ставлення до праці, до інших людей, до самого себе, дотримання вимог законодавства з охорони праці та цивільного захисту.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 години / 3 кредити ЄКТС.

2. ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Міжнародні норми в галузі охорони праці

Соціальне партнерство (соціальний діалог) в охороні праці. Соціальне партнерство як принцип законодавчого та нормативно-правового забезпечення охорони праці. Соціальний діалог в Європейському Союзі.

Охорона праці як невід'ємна складова соціальної відповідальності. Визначення та основні принципи соціальної відповідальності. Міжнародні норми соціальної відповідальності. Стандарт SA 8000 «Соціальна відповідальність». Міжнародний стандарт ISO 26000 «Настанова по соціальній відповідальності». Вимоги до забезпечення охорони праці в структурі соціальної відповідальності.

Законодавча основа Євросоюзу з питань охорони праці. Охорона праці - частина соціальної політики ЄС. Директиви ЄС з охорони праці. Рамкова директива 89/391/ЄС «Про введення заходів, що сприяють поліпшенню безпеки та гігієни праці працівників».

Трудові норми Міжнародної організації праці. Конвенції та Рекомендації МОП. Основні Конвенції МОП в галузі охорони праці.

Міжнародне співробітництво в галузі охорони праці. Основні напрямки співробітництва. Організація об'єднаних націй. Всесвітня організація охорони здоров'я. Міжнародна агенція з атомної енергії. Міжнародна організація праці. Європейський Союз.

Тема 2. Основні законодавчі та нормативно-правові акти з охорони праці в галузі

Законодавчі та нормативно-правові акти з охорони праці в галузі. Показчик нормативно-правових актів з питань охорони праці. Галузеві програми поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища. Положення про організацію системи управління охороною праці в галузі.

Тема 3. Система управління охороною праці в організації

Основні вимоги до побудови і функціонування системи управління охороною праці (СУОП). Забезпечення функціонування та побудова СУОП в організації. Положення про СУОП, структура та зміст його розділів.

Елементи системи управління охороною праці, міжнародний стандарт OHSAS 18001:2007. Політика в галузі охорони праці. Планування. Впровадження і функціонування СУОП. Перевірки і коригувальні дії. Аналіз з боку керівництва.

Примірний розподіл функціональних обов'язків з охорони праці керівників, посадових осіб і фахівців підприємства галузі. Пріоритет функцій забезпечення безпеки. Ефективність функціональної структури СУОП.

Планування заходів з охорони праці. Види планування та контролю стану охорони праці. Виявлення, оцінка та зменшення ризиків небезпечних подій. Облік і аналіз показників охорони праці. Плани локалізації і ліквідації аварійних ситуацій й аварій. Мета та основні

параметри планів. Аналітична та оперативна частини Плану.

Галузеві системи управління охороною праці. Мета та принципи функціонування. Організаційна та функціональна структури СУОПГ.

Регіональні системи управління охороною праці, мета, принципи та основні функції.

Тема 4. Травматизм та професійні захворювання в галузі. Розслідування нещасних випадків

Загальні положення та визначення. Мета та завдання розслідування нещасних випадків. Обов'язки роботодавця щодо розслідування нещасних випадків. Обставини, за яких проводиться розслідування.

Встановлення зв'язку нещасного випадку з виробництвом.

Розслідування та облік нещасних випадків, хронічних професійних захворювань і отруєнь на виробництві. Розслідування нещасних випадків. Спеціальне розслідування нещасних випадків. Розслідування професійних захворювань. Організація розслідування, склад комісій з розслідування, основні документи.

Розслідування та облік аварій. Розслідування інцидентів та невідповідностей.

Дослідження та профілактика виробничого травматизму. Звітність та інформація про нещасні випадки, аналіз їх причин. Основні причини виробничих травм та професійних захворювань. Розподіл травм за ступенем тяжкості. Методи дослідження виробничого травматизму.

Основні технічні та організаційні заходи щодо профілактики травматизму та професійної захворюваності в галузі.

Тема 5. Соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання

Фонд соціального страхування України. Завдання страхування. Види соціального страхування, об'єкти соціального страхування. Страхові випадки. Принципи соціального страхування. Основні завдання і функції Фонду. Правління Фонду. Виконавча дирекція Фонду. Права, обов'язки та відповідальність Фонду. Страхові тарифи. Страхові виплати. Права та обов'язки застрахованої особи. Права та обов'язки роботодавця, як страхувальника.

Тема 6. Моніторинг небезпек, що можуть спричинити надзвичайні ситуації

Надзвичайні ситуації, причини виникнення та складові системи їх моніторингу. Галузевий моніторинг за станом безпеки у відповідній сфері відповідальності центральних органів виконавчої влади. Найменування та визначення основних показників джерел природних надзвичайних ситуацій та номенклатура, позначення, розмірність і порядок визначення параметрів уражальних чинників джерел техногенних надзвичайних ситуацій, які контролюються і підлягають прогнозуванню.

Територіальний моніторинг за об'єктами, ресурсами, процесами і системами захисту та ліквідації надзвичайних ситуацій, стану впровадження превентивних заходів щодо зменшення їхніх масштабів. Мережа спостереження і лабораторного контролю. Урядова інформаційно-аналітична система з надзвичайних ситуацій, збирання, оброблення, передавання та збереження моніторингової інформації.

Методичні положення ідентифікації та паспортизації об'єктів господарювання щодо визначення потенційної небезпеки.

Основні етапи аналізу надзвичайних ситуацій та прогнозування їхніх наслідків. Опис явищ, що прогнозуються, перелік вихідних даних. Способи виявлення потенційно-небезпечних зон з імовірними джерелами надзвичайних ситуацій. Зонування територій за ступенем небезпеки.

Тема 7. Планування заходів з питань цивільного захисту

Загальні принципи превентивного та оперативного (аварійного) планування заходів щодо зниження ризиків і зменшення масштабів надзвичайних ситуацій. Вимоги до складу, змісту та форми плануючої документації.

Методика розроблення планів з попередження надзвичайних ситуацій. Комплекс організаційних та інженерно-технічних заходів щодо запобігання та мінімізації наслідків

надзвичайних ситуацій природного характеру.

Особливості планування дій персоналу щодо локалізації і ліквідації аварійних ситуацій і аварій на потенційно небезпечні об'єкти та пом'якшення їхніх наслідків. Вимоги до складання та змісту аналітичної і оперативної частини плану локалізації і ліквідації аварійних ситуацій.

Методика планування заходів із фізичного, функціонального, та комбінованого захисту персоналу, а також ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, на основі прогнозу варіантів (сценаріїв) розвитку обстановки, аналізу власних та ресурсів третіх сторін щодо реагування на надзвичайних ситуацій та ліквідації їхніх наслідків з урахуванням режиму функціонування системи.

Нормативно-методичні документи із створення і управління діяльністю спеціалізованих служб та (або) функціональних підсистем Єдиної державної системи цивільного захисту в залежності від профільного напрямку вищого навчального закладу.

Плануючі документи з теоретичного і практичного навчання персоналу об'єктів господарювання до дій у надзвичайних ситуаціях, організація і проведення спеціальних об'єктових навчань, тренувань з відпрацювання заходів за планами реагування на надзвичайні ситуації, локалізації та ліквідації аварій.

Тема 8. Методи розрахунку зон ураження від техногенних вибухів і пожеж та проти вибуховий і протипожежний захист об'єктів господарювання

Класифікація вибухо-, пожежонебезпечних зон. Характеристика ступенів руйнування.

Визначення категорій приміщень, будинків і споруд за вибухопожежною та пожежною безпекою. Визначення ступеню їхньої вогнестійкості. Оцінка масштабу і характеру (виду) пожежі, прогнозування її розвитку, швидкості та напрямку поширення, площі зон задимлення і часу зберігання диму. Противибуховий та протипожежний захист об'єктів господарювання, основні заходи захисту від техногенних вибухів та пожеж. Засоби усунення пожеж: стаціонарні, ручні та пересувні. Вимоги пожежної безпеки до шляхів евакуації. Планування дій персоналу підприємств та організацій при пожежах. Методика розрахунку необхідного часу на евакуацію людей із приміщень різного призначення, у яких виникає пожежа.

Розв'язування типових завдань з противибухового та протипожежного захисту:

оцінки інженерної та пожежної обстановки в зонах ураження, що створюються під час техногенних вибухів;

протипожежний захист будівель і споруд та заходи і способи його досягнення;

загальні розрахунки пожежної безпеки приміщень та їхнього захисту за допомогою автоматичних пристроїв пожежогасіння.

Тема 9. Прогнозування обстановки та планування заходів захисту в зонах радіоактивного, хімічного і біологічного зараження

Характеристики зон радіоактивного, хімічного та біологічного зараження. Визначення параметрів зон забруднення радіоактивними (РР) та небезпечними хімічними речовинами (НХР). Розрахунок масштабів хімічного забруднення при довгостроковому прогнозуванні за еквівалентними значеннями небезпечно хімічних речовин в первинній і вторинній хмарі. Методика розрахунку зон проведення загальної та часткової негайної евакуації на ранній фазі розвитку радіаційної аварії;

Порядок нанесення зон радіоактивного та хімічного забруднення на картографічну схему (план, карту).

Розв'язування типових завдань з оцінки радіаційної та хімічної обстановки.

Превентивні заходи щодо зниження масштабів радіаційного та хімічного впливу на об'єктів господарювання та АТО. Визначення комплексу заходів захисту персоналу і матеріальних цінностей об'єктів господарювання та АТО у разі виникнення аварії на радіаційно- чи хімічнонебезпечному об'єкті. Протирадіаційний захист (термінові, невідкладні, довгострокові контрзаходи) в умовах радіаційної аварії, критерії для прийняття рішення щодо їхнього запровадження. Типові режими радіаційного захисту і

функціонування об'єктів господарювання в умовах радіоактивного забруднення місцевості.

Планування заходів із запобігання поширенню інфекційних захворювань з первинного осередку.

Розрахунок сил і засобів з:

укриття виробничого персоналу в захисних спорудах, визначення коефіцієнту їхнього захисту від дії проникної радіації:

організації спостережень та дозиметричного контролю;

проведення робіт з дезактивації об'єктів господарювання та АТО;

організації санітарного обслуговування людей та знезаражування одягу і техніки;

обмеження зони хімічного забруднення створенням рідинних завіс;

розведення розливу водою;

локалізації розливу твердими сипучими матеріалами.

Тема 10. Оцінка інженерної обстановки та соціально-економічних наслідків надзвичайних ситуацій

Характеристика зон небезпечних геологічних процесів і явищ. Визначення показників, що характеризують ушкодження будівель, споруд та обсяги завалів у зонах НС, спричинених природними чинниками фізичного походження. Інженерна підготовка зсувних та зсувонебезпечних територій.

Характеристика зон затоплень, які виникають під час руйнування підпірних споруд (греблі) водосховищ. Визначення параметрів, характеру руху хвилі прориву при повному руйнуванні підпірних споруд водосховища. Розрахунок хвилі прориву при частковому руйнуванні греблі. Порядок нанесення на карту ділянки затоплення місцевості.

Розв'язання типових завдань з оцінки обстановки при затопленнях.

Заходи з мінімізації небезпечних наслідків, які запроваджуються завчасно та у разі загрози затоплення. Заходи щодо захисту населення при катастрофічних затопленнях.

Розрахунок сил і засобів при затопленні (підтопленні) населених пунктів.

Порядок розрахунку збитків за типами надзвичайних ситуацій. Розрахунок загального обсягу збитків. Методика оцінки збитків від наслідків НС за основними його видами.

Відповідно до профілю підготовки ВНЗ розрахунок збитків від:

втрати життя та здоров'я населення;

руйнування та пошкодження основних фондів виробничого призначення;

вилучення або порушення сільськогосподарських угідь;

втрат тваринництва;

знищення або погіршення якості рекреаційних зон;

забруднення атмосферного повітря;

забруднення поверхневих і підземних вод та джерел.

Тема 11. Державна система інтелектуальної власності

Система прав інтелектуальної власності. Система законодавства України в галузі інтелектуальної власності: Конституція України, норми цивільного, господарського, митного та кримінального кодексів, спеціальне законодавство з питань інтелектуальної власності. Державна система охорони права інтелектуальної власності: Кабінет Міністрів України, Державний департамент інтелектуальної власності, ДП «Український інститут промислової власності», Українське агентство з авторських і суміжних прав, Громадські організації у сфері інтелектуальної власності – їх функції, повноваження і завдання.

Тема 12. Міжнародна система інтелектуальної власності

Міжнародна система правової охорони інтелектуальної власності. Всесвітня організація інтелектуальної власності. Міжнародні конвенції (угоди) до яких приєдналась Україна, їх характеристика. Договір про патентну кооперацію (РСТ), Паризька Конвенція, Бернська Конвенція, Мадридська Угода та Протокол. Міжнародні патентні відомства та їх взаємодія. Закордонні й вітчизняні патентні бази даних. Комп'ютерні мережі патентних баз даних.

Тема 13. Охорона прав на об'єкти інтелектуальної власності

Правова охорона винаходів, корисних моделей, промислових зразків, товарних знаків, знаків обслуговування, найменувань місць походження товарів, фірмового найменування. Право та порядок одержання патенту на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топології інтегральних мікросхем. Охорона прав на нетрадиційні об'єкти права інтелектуальної власності: сорти рослин, породи тварин, комерційні таємниці, наукові відкриття. Патентна інформація і документація Авторське право. Поняття, основні задачі, функції, принципи та джерела авторського права і суміжних прав. Правова охорона авторського. Суб'єкти і об'єкти авторського права, їх характеристика. Порядок державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір. Правова охорона програм для ЕОМ і баз даних. Порядок міжнародної охорони авторського права. Суміжні права, їх зміст щодо певних об'єктів та строк дії. Порядок набуття суміжних прав. Права виконавців, виробників фонограм і відеогам та організацій ефірного мовлення. Контрафактна продукція. Інтелектуальний захист, його функції та повноваження. Національне законодавство щодо регулювання відносин між суб'єктами суміжних прав. Закон України про авторське право і суміжні права, положення щодо охорони суміжних прав. Римська конвенція та міжнародний порядок охорони суміжних прав.

Тема 14. Оцінювання вартості об'єктів інтелектуальної власності

Національна нормативна база щодо оцінки прав інтелектуальної власності. Підходи, методи і методики визначення вартості майнових прав інтелектуальної власності. Витратний, ринковий і дохідний підходи до оцінки права інтелектуальної власності. Методики оцінки права на об'єкти інтелектуальної власності. Трансфер технологій та оцінка його ефективності. Управління інтелектуальною власністю: принципи та стратегії.

Тема 15. Захист права інтелектуальної власності

Майнові права інтелектуальної власності в системі цивільних та господарських відносин. Поняття захисту прав інтелектуальної власності. Дії, що визнаються порушенням прав інтелектуальної власності. Категорії спорів. Форми, порядки та способи захисту права інтелектуальної власності. Адміністративний, судовий, цивільно-правовий порядок захисту прав інтелектуальної власності та їх особливості. Особливості захисту прав інтелектуальної власності на результати науково-технічної діяльності. Судова експертиза з питань інтелектуальної власності. Нормативно-правове регулювання судово-експертних досліджень. Захист прав інтелектуальної власності відповідно до вимог міжнародних норм та правил. Захист прав інтелектуальної власності в рамках угоди TRIPS.

3.РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Жидецький В. П. Основи охорони праці: [Підручник] / В.П. Жидецький. – Львів : Українська академія друкарства, 2006. – 335 с.
2. Охорона праці: збірник законодавчих і нормативних актів з охорони праці. Том 1 [Текст] / [упорядник Федоров М. І.]. – Полтава: ТОВ «Інтерграфіка», 2004. – 336 с.
3. Нормативні акти та документація з охорони праці, що діє у межах підприємства. Том 2 [Текст] / [упорядник Федоров М. І.]. – Полтава: ТОВ «Інтерграфіка», 2004. – 334 с.
4. Ткачук К. Н. Основи охорони праці : [Підруч.] / К. Н.Ткачук, М. О.Халімовський, В. В.Зацарний. – К. : Основа, 2003. –472 с.
5. Рогач Ю. П. Пожежна безпека: [Навч. посібн.] / Ю. П. Рогач. – Мелітополь, 2001. – 234 с.
6. Федоров М. І. Охорона праці в галузі [Текст] / М. І. Федоров, Т. Г. Лапенко, О. У. Дрожчана. – Полтава : ТОВ «Видавництво «ІнтерГрафіка», 2005. – 297 с.
7. Федоров М. І. Охорона праці в галузі АПК [Текст] / М. І. Федоров, Т. Г. Лапенко, О. У. Дрожчана. – Полтава : ПДАА, 2005. – 118 с.
8. Ярошевська В. М. Охорона праці в галузі : [Навч.посіб.] / В. М. Ярошевська, В. Й. Чабан. – К. : «ВД Професіонал», 2004. – 288 с.

9. Федоров М. І. Охорона праці в галузі [Текст] / М. І. Федоров, О. У. Дрожжана. – Полтава: РВВ ПДАА, 2014. – 240 с.
10. Кодекс цивільного захисту України [Електронний ресурс] / Верховна Рада України; Кодекс країни, Закон, Кодекс від 02.10.2012 № 5403-VI. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>. – Назва з итул. екрану.
11. Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій. В 8т. Т.1. Техногенна та природна небезпека: [Методич. посіб.] / За загальною редакцією В. В. Могильниченка. – К.: КІМ, 2007. – 636 с.
12. Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій. В. 8т. Т. 3. Інженерно-технічні заходи цивільного захисту та містобудування : [Методич. посіб.] / За загальною редакцією В.В. Могильниченка. – К.: КІМ, 2008. – 152 с.
13. Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій. В 8т. Т. 4. Евакуація населення в надзвичайних ситуаціях : [Методич. посіб.] / За загальною редакцією В.В. Могильниченка. – К.: КІМ, 2008. – 288 с.
14. Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій. В. 8т.Т. 5. Небезпечні хімічні речовини та заходи захисту від них : [Методич. посіб.] / За загальною редакцією В.В. Могильниченка. – К.: КІМ, 2010. – 442 с.
15. Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій. В 8т. Т.6. Захисні споруди цивільного захисту : [Методич. посіб.] / За загальною редакцією В.В. Могильниченка. – К.: КІМ, 2010. – 560 с.
16. Бикова О.В. Основи цивільного захисту : [Методич. посіб.] /О.В. Бикова, О.Ч. Болієв, Д.М. Деревинський [та ін.]. – К., Інститут державного управління у сфері цивільного захисту, 2008. – 223 с.
17. Васійчук В.О. Основи цивільного захисту : [Методич. посіб.] / В.О. Васійчук, В.Є.Гончарук, С.І.Качан, С.М.Мохняк . – Львів, 2010. –384 с.
18. Михайлюк В.О. Цивільна безпека : [Методич. посіб.] / О.В. Михайлюк, Б.Д.Халмурадов.– К.: Центр учбової літератури, 2008.– 158 с.
19. Осипенко С.І. Організація функціонального навчання у сфері цивільного захисту : [Методич. посіб.] / С.І.Осипенко, А.В.Іванов. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 286 с.
20. Русаловський А.В. Цивільний захист : [Методич. посіб.] / А.В. Русаловський, В.Н.Вендичанський. – К.: АМУ, 2008, – 250 с.
21. Стеблюк М.І. Цивільна оборона та цивільний захист : [Підруч.] / М.І.Стеблюк.– К.: Знання-Прес, 2007.– 487 с.
22. Сусло С. Т. Цивільний захист : [Методич. посіб.] / С. Т. Сусло, В. М. Заплатинський, Г. М. Харамда. – К.: Арістей, 2007.– 386 с.
23. Дахно І. І. Право інтелектуальної власності [Текст] / І. І. Дахно. – К.: Цул, 2006. –278с.
24. Вачевський М. В. Інтелектуальна власність. Теорія і практика інноваційної діяльності [Текст] / М. В. Вачевський. К.: Професіонал, 2006. – 448 с.
25. Прасолов Є. Я. Інтелектуальна власність в питаннях і відповідях [Текст] / Є. Я. Прасолов, С. А. Браженко. – Полтава: РВВ ПДАА. – 224 с.
26. Кузнецов Ю.М. Патентознавство і авторське право [Текст] / Ю.М. Кузнецов. – К.: Кондор. – 428 с.
27. Мікульюнок І. О. Основи інтелектуальної власності [Текст] / І.О. Мікульюнок. – К.: Політехнік. – 229 с.
28. Підприга О. А. Право інтелектуальної власності [Текст] / О.А. Підприга. К.: Юрінком Інтер. – 334с.
29. Сусліков Л. М. Патентознаво [Текст] / Л. М. Сусліков. К.: ЦУЛ. – 151 с.

Допоміжна

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р., № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – С. 144.
2. Господарсько-процесуальний кодекс від 6 листопада 1991 р., № 1798-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 6. – С. 56.

3. Загальне положення про спеціальну Урядову комісію з ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру і Загальне положення про спеціальну комісію з ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру регіонального, місцевого та об'єктового рівня: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.06.2002 №843 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mns.gov.ua/>. – Назва з итул. екрану.

4. Закон України «Про охорону прав на сорти рослин» від 17.01.2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 8.

5. Закон України від 01.06.2000р. «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 12.

6. Закон України від 11.07.2001р. «Про авторське право і суміжні права» // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 11.

7. Закон України від 15.12.93р. «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 7.

8. Закон України від 15.12.93р. «Про охорону прав на промислові зразки» // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 7.

9. Закон України від 21.12.2000р. «Про охорону прав на зазначення походження товарів» // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 6.

10. Методичні рекомендації про порядок складання, подачі і розгляду заяви на раціоналізаторську пропозицію. Наказ Держпатенту України від 27.08.95 р. № 131 // Інновація. – 1995. – № 14-15.

11. Методичні рекомендації про порядок складання, подачі і розгляду заяви на раціоналізаторську пропозицію: Наказ Держпатенту України від 27.08.95 р. № 131 // Інновація. – 1995. – № 14-15.

12. П. М. Цибульов. Нормативно-правові акти органів виконавчої влади України з питань інтелектуальної власності, частина I (промислова власність) [Текст] / П. М. Цибульов, А. М. Горнісевич, С. М. Болелій. – К.: Ін-т. інтел. власн. і права, – 2006. - 436 с.

13. Положення про Державний реєстр свідоцтв України на знаки для товарів і послуг та порядок видачі свідоцтв. Наказ Держпатенту України від 05 грудня 1995р. № 180 // Інновація. – 1996. – № 1-3.

14. Положення про єдину державну систему цивільного захисту: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.01.2014 № 11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mns.gov.ua/>. – Назва з итул. екрану.

15. Положення про порядок оформлення та використання прав на винаходи, корисні моделі і промислові зразки, що становлять державну таємницю. Постанова Верховної Ради України від 19.01.95 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 3.

16. Положення про представників у справах інтелектуальної власності (патентних, повітряних). Постанова Кабінету Міністрів України від 10.08.94 № 545 // Збірник постанов Уряду України. – 1994. – № 11.

17. Положення про свідоцтво на раціоналізаторську пропозицію : Наказ Держпатенту України від 22.08.95 р. № 129 // Інновація. – 1995. – 14-15.

18. Порядок здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.06.2013 № 444. - Режим доступу: <http://www.mns.gov.ua/>. – Назва з титул. екрану.

19. Порядок класифікації надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру за їх рівнем [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.03.2004 №3 68. – Режим доступу : <http://www.mns.gov.ua/>. – Назва з итул. екрану.

20. Порядок проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.10.2013 № 841[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mns.gov.ua/>. – Назва з итул. екрану.

21. Порядок проведення навчання керівного складу та фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.10.2013 № 819. – Режим доступу: <http://www.dnopr.kiev.ua>. – Назва з титул. екрану.

22. Порядок проведення розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.11.2011 р. № 1232. - Режим доступу: <http://www.dnopr.kiev.ua>. – Назва з титул. екрану.

23. Порядок утворення, завдання та функції формувань цивільного захисту [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.10.2013 № 787. – Режим доступу: <http://www.mns.gov.ua/>. – Назва з титул. екрану.

24. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 25.12.2015р. № 927-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 6.

25. Про внесення змін до Закону України «Про охорону праці»: Закон України від 2.06.2011 № 3458-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2011, № 50.

26. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24.02.1994 р. № 4004-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1994. – № 27.

27. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування [Електронний ресурс] : Закон України від 28.12.2014 р. №77-VII. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>. – Назва з титул. екрану.

28. Про затвердження Положення про штаб з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації та видів оперативно-технічної і звітної документації штабу з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації Про затвердження Положення про штаб з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації та видів оперативно-технічної і звітної документації штабу з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації [Електронний ресурс] : Наказ МВС України від 26.12.2014 № 1406. – Режим доступу: <http://www.mns.gov.ua/>. – Назва з титул. екрану.

29. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 01.12.1998 р // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 3.

30. Про об'єкти підвищеної небезпеки [Електронний ресурс] : Закон України від 18.01.2001 р. №2245-II. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>. – Назва з титул. екрану.

31. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 1.06.2000 р. № 1771-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 37.

32. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг : Закон України від 9.04.2015р. // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 26.

33. Про охорону прав на промислові зразки : Закон України від 16.10.2012 р. № 5460-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2014.– № 2-3.

34. Про охорону прав на сорти рослин : Закон України від 17.01.2002р. №3116-XII // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – №

35. Положення про Державний реєстр свідоцтв України на знаки для товарів і послуг та порядок видачі свідоцтв : Наказ Держпатенту України від 5 грудня 1995р. № 180 // Інновація. – 1996. – № 1-3.

36. Положення про порядок оформлення та використання прав на винаходи, корисні моделі і промислові зразки, що становлять державну таємницю: Постанова Верховної Ради України від 1.06.2000р. № // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 37.

Інформаційні ресурси

1. Офіційний сайт Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду (Держгірпромнагляду) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dnopr.kiev.ua>. – Назва з титул. екрану.

2. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua>. – Назва з титул. екрану.

3. Офіційний сайт ДСНС [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.mns.gov.ua>. – Назва з титул. екрану.

4. Офіційний сайт Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.social.org.ua>. – Назва з титул. екрану.

5. Энциклопедия по охране и безопасности труда МОТ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://base.safework.ru/iloenc>. – Назва з титул. екрану.

6. Библиотека безопасного труда МОТ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://base.safework.ru/safework>. – Назва з титул. екрану.

7. Інформаційно-пошукова правова система «Нормативні акти України (НАУ)». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nau.ua>. – Назва з титул. екрану.

8. Охрана. Интернет-газета о безопасности. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oxpaha.ru>. – Назва з титул. екрану.

9. Интернет-проект «Техдок.ру» – ресурс, посвященный вопросам охраны труда и промышленной безопасности [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tehdoc.ru>. – Назва з титул. екрану.

10. Нормативные документы в области охраны труда [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kodeks-luks.ru>. – Назва з титул. екрану.

11. Электронная версия газеты «Безопасность Труда и Жизни» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gazeta.asot.ru>. – Назва з титул. екрану.

12. Офіційне інтернет-представництво Президента України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua>. – Назва з титул. екрану.

13. Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.kiev.ua>. – Назва з титул. екрану.

14. Кабінет Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua>. – Назва з титул. екрану.

15. Міністерство екології та природних ресурсів України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.menr.gov.ua>. – Назва з титул. екрану.

16. Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://portal.rada.gov.ua>. – Назва з титул. екрану.

17. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua>. – Назва з титул. екрану.

18. Офіційний сайт Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua. – Назва з титул. екрану.

19. Офіційний портал Державна служба інтелектуальної власності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.sdip.gov.ua. – Назва з титул. екрану.

20. Державне підприємство «Українське агентство з авторських та суміжних прав». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.uacr.kiev.ua. – Назва з титул. екрану.